Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

ZARA İLÇESİ BAZI DÜZ DOKUMA ÖRNEKLERİNİN (KİLİM, CİCİM, ZİLİ) İNCELENMESİ

Hülya KAYNAR [1]
Emine TONUS [2]

[1]Doç. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, hkaynar@cumhuriyet.edu.tr
ORCİD: 0000-0002-9442-6162

[2]Öğretim Görevlisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü
eminetonus@cumhuriyet.edu.tr / ORCİD: 0000-0001-5065-1643

Kaynar, Hülya; Tonus Emine. "Zara İlçesi Bazı Düz Dokuma Örneklerinin (Kilim, Cicim, Zili) İncelenmesi". ulakbilge, 77 (2022 Ekim): s. 1043–1054. doi: 10.7816/ulakbilge-10-77-05

ÖZ

Dokuma kültürü kaybolmaya yüz tutmuş olan el sanatlarımızdan biridir. Birçok nedenden dolayı günümüzde dokumacılık yok denecek kadar azalmıştır. Bulunduğu yörenin özelliklerini yansıtması açısından, yörede az sayıda kalan dokuma örnekleri kayıt altına alınarak, yöre ve Türk kültürüne katkıda bulunmak amacıyla bu araştırmaya gerek görülmüştür. Bu çalışmada, dokumacılık konusunda önemli merkezlerden biri olan Sivas ili, Zara ilçesi düz dokumaları araştırılmıştır. Kirkitli dokumalar grubundan, düz dokumalar kilim, cicim, zili ve sumak olmak üzere dört farklı teknikte dokunmaktadır. Her bir tekniğinde kendi içinde çeşitleri bulunmaktadır. Zara halıları, kendine özgü desen karakteri ile tanınmıştır. Zara halılarını diğer Anadolu halılarından ayıran kompozisyon şeması ve desenleridir. Zemin ince uzun şeritlerden oluşmuştur. Ejder, ejder ayağı, canavar ayağı vb. isimler alan desenler ulamalı olarak şerit boyunca devam etmektedir. Desenler yine Sivas'a özgü bir dokuma çeşidi olan Gürün şalları ile benzerlik göstermektedir. Zara düz dokuma örneklerinin Zara halıları kadar belirgin karakteristik özellikleri bulunmamaktadır. Motifler ve desen şeması Anadolu düz dokumaları ile benzerlik göstermektedir. Araştırma kapsamında; Ekinli, Eymir ve Gümüşçevre köylerinde bulunan 7 adet düz dokuma örneği üzerinde çalışma yapılmıştır. İncelenen dokumaların desen şeması, motiflerin anlamları belirlenmiş, dokuma teknikleri analiz edilmiş, bazı dokumaların ise yeniden dokunabilmeleri için desenleri bilgisayarda çizilmiştir. En çok kullanılan motiflerden küpe, elibelinde ve bereket vb. motiflerinden örnekler seçilerek, detaylı çizimleri gösterilmiştir. Araştırma sonucunda; dokumaların 3'ünün kilim, 4'ünün cicim, tekniği ile dokunduğu, yaygı, heybe ve çuval olarak ürüne dönüştürüldüğü görülmüştür. Atkı ve çözgü olarak yün ip kullanılmıştır. Anadolu'da sıklıkla kullanılan pıtrak, yıldız, bukağı, su yolu (yörede; testere dişi), ejder, bukağı, kurtağzı, sandık, göz, çark-ı felek, el-parmak-tarak, kurtağzı, su yolu, saçbağı, sığır sidiği, çengel, pıtrak gibi motiflerden çeşitli kompozisyonlar oluşturulmuştur. Bu ürünlerde en çok kullanılan renkler siyah, sarı, mor, pembe, yeşil, beyaz, kırmızı, mavi, gri, turuncudur. El sanatlarının yok olmasına neden olan, ucuz işçilik, köyden kente göç, sanayiinin hızlı gelişimi, düz dokuma üretiminin oldukça azalmasına neden olmuştur. Ekonomik nedenlerle yok olan sanatlarımız, bazı devlet ve özel kuruluşlar ile kültürel kaygılardan dolayı yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zara, Sivas, kilim, dokuma, cicim, zili

Makale Bilgisi:
Geliş: 9 Temmuz 2022 Düzeltme: 19 Ağustos 2022 Kabul: 19 Eylül 2022

© 2022 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Düğümlü halı Orta Asya'da, Türklerin yaşadığı bölgelerde ortaya çıkmış ve buradan dünyaya yayılmıştır. Türklerin, aynı çağlarda, halı dışında, düz dokuma yaygı (kilim, cicim, zili, sumak) ve keçe sanatı hakkında da bilgilerinin bulunduğunu, ev ve çadırlarını halı, düz dokuma yaygı ve keçe ile süslediklerini ele geçen buluntulardan öğrenmekteyiz (Deniz, 2005:80). VII-VIII. yy.'larda da Türkistan, Oğuzelleri, Buhara, Uygur ve Hazar bölgelerindeki tüm Türk ülkelerinde halı dokunmuştur (Görgünay,1995:39). Yine, Kök-Türk, Kangılı ve Uygur Kağanlıkları devrinde (745-911), Doğu Türkistan'da, Uygurların eski başkenti Koço bölgesi bir kilim ve halı üretim merkeziydi (Deniz.2005:80). XIV.yy.'da sayısı onu geçen Anadolu Beylikleri'nin en önde gelenleri Osmanlı Beyliği, diğer kültür alanlarındaki gibi, halıcılıkta da Selçuklu geleneğini devam ettirmiştir. Kaynakların ifadesine göre (Sümer, T.Y:49-50)", XIII. yy.'ın ikinci yarısında, Orta Anadolu'nun batı ucunda yaşayarak, Söğüt ile Domaniç'te kışlak ve yaylak hayatı geçiren Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in oymağı da halı ve kilim dokuyordu. Osman Bey yayladan dönerken, Bilecik Tekfuruna armağan olarak peynir, halı, kilim ve kuzular gönderiyordu. Hatta, Osman Bey komşu Bizans tekfurlarının düğünlerine okunduğunda (davet edildiğinde) halılar, kilimler ve sürüyle koyunlar getiriyordu. Maraş-Elbistan bölgesinde yaşayan ve sonra bugünkü Yozgat bölgesinde de yurt tutarak oranın Boz Ok adıyla anılmasını sağlayan Dulgadırlı Türkmenleri' nin de halı dokuduklarını biliyoruz. Yine, Akkoyunlu hükümdar ve emirleri pek çok büyük-küçük halıya sahiptiler, otağ ve çadırlarını bunlarla süslüyorlardı (Deniz, 2005:84). Göç yollarının üzerinde bulunan Anadolu coğrafyası, stratejik önemi nedeniyle büyük güçlerin sahip olma arzularını hep ön planda tutmuş ve bölge, tarihi süreç içerisinde çok sayıda devletlerin kurulduğu ve ortadan kaldırıldığı bir mekân olmuştur. Asya'dan batı istikametinde gelen yoğun Türk göçleri Anadolu'nun kalıcı olarak Türk yurdu olmasının başlangıcını oluşturmuştur. Göçler, toplumsal değişimlerin de önemli unsuru olması nedeniyle din, dil, kültür, etnik ve demografik unsurları beraberinde taşıyarak farklı coğrafyalarda yeni siyasî ve idarî örgütler, kültürler, etnik yapılar ve yeni toplumların doğmasına neden olan önemli bir etkendir (Özdemir, 2017:51-76). Sivas'ta tarihin ilk dönemlerinden zamanımıza kadar çeşitli medeniyetler ve devletler hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Bir yerleşim bölgesi olarak tarihi ilk çağlara kadar uzanan Sivas'a geçmişte, Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Romalılar, Bizanslılar hâkim olmuştur. Alparslan'ın Anadolu'yu fethiyle birlikte Türklerin eline geçerek bugünlere kadar gelmiştir. M: 1071 sonrası hiçbir zaman yabancı bir ülkenin esaretinde kalmayan Sivas, Türk devletleri olarak zamanla Danişmentliler'in, Selçuklular'ın, Kadı Burhaneddin'in ve Osmanlılar'ın yönetimine girmiştir. Millî mücadele ile birlikte Sivas'ta Cumhuriyet dönemi başlamıştır. Tarihi seyir içerisinde çeşitli devletlerin egemenliğine giren Sivas, bu devletlerin birçoğuna ya başkentlik yapmış ya da askeri, 2 siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan önemli ve büyük bir şehir hüviyetine sahip olmuştur (Oduncu, 2002:51)

Geçmişte Sivas İli ve ilçelerinde geçim kaynağı olarak yoğun bir şekilde yapılan dokumacılık sanatı, diğer el sanatlarında olduğu gibi eski önemini kaybetmiş, dokuma yapan ve bilen kişilerin sayısı yok denecek kadar azalmıştır. Bu nedenle, Anadolu'daki önemli dokuma merkezlerinden biri olan Sivas İli, Zara ilçesi düz dokumaları bu araştırmanın konusu olmuştur. Dokumaları kayıt altına alabilmek için yerinde inceleme yapılmış, teknik, motif ve desen özellikleri araştırılmış, halı dokuyucu/sahibi ile birebir görüşmeler yapılarak veriler elde edilmiştir. Çekilen fotoğraflardan, desen ve motif özellikleri yorumlanmış bilgisayarda desen tasarımı programları kullanılarak, yeniden dokunabilecek şekilde kilim-cicim desenleri oluşturulmaya çalışılmıştır

.

Zara İlçesi Düz Dokumaları

Zara İlçesi eski bir yerleşim yeridir. Tödürge Gölü civarında Çil Hasan mevkiinde yer alan Kültepe ve aynı gölün batısında bulunan Tepecik Höyükleri, Ahmet Hacı ve Dereçayır'da kaya içine oyulmuş oda şeklindeki mağaralar ve Tödürge Köyü civarındaki kaya mağaralar bu düşünceyi desteklemektedir. Oyuklu Höyüğü ve Lafçılar Ağılı mevkiinde höyükte Tunç Çağına ait eşyalar bulunmuştur. Zara Bizans Döneminde de yerleşim yeri olma özelliğini korumuş, X. Yüzyıldan itibaren Sebastia Theması içinde yer almıştır. Zara Osmanlı döneminde de önem kazanmıştır. Eski adı Koçgiri olan Zara, 1886 yılında ilçe olmuştur (Subaşı, 2006:10). (Parla, 1982). Zara İlçesi genel görünümü Fotoğraf 1'de verilmiştir.

Fotoğraf 1: Zara İlçesi Genel Görünümü (Kaynar, 2008)

Zara ilçesi ve köylerinde halı ile birlikte kilim, cicim, zili gibi düz dokumalar yapılmaktadır. Köylerde ağaçtan yapılan sarma tipi "Tevn" adı verilen tezgâhlarda dokuma yapılmaktadır. Atkı, çözgü ve ilmelerde kendi yetiştirdikleri koyunların yapağısından eğrilerek elde edilen yünler kullanılmıştır. Teşi (iğ) ve kirman kullanılarak eğrilen yünlerin, önceleri yörede yetişen bitkilerle boyandığını fakat daha sonraları toz boya diye adlandırdıkları hazır boyalarla boyandığı ifade edilmektedir.

"Eli sedefli kilim, gedikli nahış, parmah işi kilim gibi yöresel isimler alan düz dokumalarda sidik, hızar (Güven 2015:67), "nik" adı verdikleri çarkıfelek (Er,2019:476)", gelinboğan /gelinçatlatan, barmahlı (parmaklı), bıtırah (pıtırak), goz (göz) vs. motifleri kullanmışlardır.

Bordürlerin içleri, ise, çiçek motifleri, yıldız ya da muska motifleri ile dokunmuştur. Ayrıca saç bağı, pıtrak, bahar dalı, göz, kurt izi, damga/ im, çarkıfelek, muska, çiçek, motifi, sandık, yıldız, tarak, ay ve yıldız, hayat ağacı, sandık, çengel, muska şeklindeki göz motifiyle koçboynuzu motifleri halı yastıklarda kullanılan temel motiflerdir (Er, 2019:477).

Zara İlçesi'nde Düz Dokuma Örneklerinin Teknik Özellikleri ve Desen Analizleri

Fotoğraf 2: Kilim Yaygı Örneği (Kaynar, 2008) Şekil 1a: Desen Şeması, b:Sandık Motifi c:Pıtrak Motifi (Kaynar, 2022)

Gözlemin yapıldığı yer	: Ekinli Köyü /Zara
Ürünün sahibi	: Fatma ÖZDEMİR
Ürünü dokuyan kişi	: Bilinmiyor
Gözlemin yapıldığı tarih	: 30.05.2008
Ürün.dokunduğu tarih(tahmini)	: 1970
Oluşturulan ürün-eşya	: Kilim yaygı
Hangi amaçla yapılmıştır	: Kullanım
Ürünün boyutları	: 170X380
Kullanılan iplik türleri	: Yün
Kullanılan renkler	: Siyah, sarı, mor, pembe, yeşil, beyaz, kırmızı, mavi, gri, turuncu
Ürüne verilen genel ad	: Kilim Yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	: İlikli kilim dokuma
Süslemede kul. diğer malzeme	:-
Kullanılan motif isimleri	: Pıtrak, yıldız, bukağı, testere dişi, ejder, kurtağzı, sandık, göz, çark-ı felek

Kompozisyon özelliği: Zemin Bir adet bordür ile çerçeve içine alınarak, sandık motiflerinin açık kompozisyonla sonsuza doğru uzanmasından meydana gelmiştir. Testere dişi ile sınırları belirginleştirilen bordür, merkezinde bukağı ve yıldız olan pıtrak motiflerinin ötelemeli yerleşiminden oluşmuştur (Şekil 1c). Zemin, yatay yönde iki, dikey yönde altı adet sandıktan meydana gelmiştir. Yan yana aynı renklerin uygulandığı sandıklar, bukağı dolgulu kurtağzı, çark-ı felek ve konturlarında göz uygulanan sandık motifleri ile doldurulmuştur. "Çark-ı felek motifi vaktiyle dört rüzgâr tanrısını temsil etmiş olduğu gibi günümüzde de dönen dünyayı, dönen kaderi, feleğin ve aşkın çemberini simgelemektedir" (Ateş, [t.y.]:46.). Zeminde kalan diğer boşluklarda ise kurtağzı ve bukağı dolgulu ejder motifleri boşluk kalmayacak şekilde simetrik olarak yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 3: Kilim Çuval Örneği (Kaynar, 2008)

Gözlemin yapıldığı yer	**:** Ekinli Köyü / Zara
Ürünün sahibi	**:** Fatma Özdemir
Ürünü dokuyan kişi	**:** Bilinmiyor
Gözlemin yapıldığı tarih	**:** 30.05.2008
Ürünün dokunduğu tarih(tahmini):	1970
Oluşturulan ürün-eşya	**:** Kilim çuval
Hangi amaçla yapıldığı	**:** Kullanım
Ürünün boyutları	**:** 120 x 220 cm.
Kullanılan iplik türleri	**:** Yün
Kullanılan renkler	**:** Kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, mavi, lacivert, turuncu
Ürüne verilen genel ad	**:** Kilim çuval
Dokumada kullanılan teknikler	**:** Düz dokuma ve cicim teknikli
Kullanılan motif isimleri	**:** Çengel, çark-ı felek, bereket, koçboynuzu, sığır sidiği

Kompozisyon özelliği: İki adet şaktan oluşan çuval, serbest düzen ulama yöntemiyle meydana gelmiştir. Cicim tekniği kullanılarak çuvalın dikey yönde bir tarafı, ağız kısmı ve gövdesine motifler dokunmuştur. Ana gövde, geçiş renginin yeşil olduğu siyah ve kırmızı tahtalara bölünmüştür. Çengel, çark-ı felek, bereket ve koçboynuzu motifleri düzensiz dağılımla tahtalar üzerine serpiştirilmiştir. Anadolu dokumalarında erkeklik simgesi olarak koçboynuzu motifi yer almaktadır. Erkeklik göstergesi olan boynuz formunun çeşitli stilizasyonları ile tasarlanmış olan bu motifler, dokumalarda bereket, bolluk, çoğalma, kuvvet simgesi olarak kötü gözlerden korunmak amacıyla kullanılmıştır (Erbek, 2002:34). Çuvalın ağız kısmında göz, çengel ve sığır sidiği motifleri yatay kompozisyonlu olarak tasarlanmıştır. Dikey yönde, bereket temalı zikzaklar arasına almaşık düzende göz motifleri ile bezeli olan şak, çuvala sonradan aplike edilmiştir.

Fotoğraf 4: Cicim Heybe Örneği (Kaynar, 2008)

Gözlemin yapıldığı yer	**:** Ekinli Köyü / Zara
Ürünün sahibi	**:** Fatma Özdemir
Gözlemin yapıldığı tarih	**:** 30.05.2008
Ürünün dokunduğu tarih(tahmini): 1970	
Oluşturulan ürün-eşya	**:** Heybe
Hangi amaçla yapıldığı	**:** Kullanım
Ürünün boyutları	**:** 45 x 110 cm.
Kullanılan iplik türleri	**:** Yün
Kullanılan renkler	**:** Beyaz, siyah, kırmızı, sarı, turuncu, pembe
Ürüne verilen genel ad	**:** Heybe
Dokumada kullanılan teknikler	**:** Cicim teknikli
Kullanılan motif isimleri	**:** Bereket, çengel, pıtrak, göz, küpe

Kompozisyon özelliği: Yekpare biçimde dokunan heybe, nakışlı kısımlarından geriye katlanıp yanlardan dikilmek suretiyle cepler meydana gelmiştir. Yatay yönde küpe, dikey yönde çengel motifleri ile çerçeve içine alınan cep zemini, dikey kompozisyonla tasarlanmıştır. Merkezinde bereket teması olan pıtrak ve onun dört tarafına konumlanmış çengel motifleri bir sırada siyah diğer sırada beyaz dokunarak sonsuza doğru uzanmaktadır. Cepler iki adet şak ile birbirine bağlanmıştır. Çengel motifi ile çerçeve içine alınan şak zemini pıtrak, bereket, çengel ve çarpı (x) şeklindeki göz motiflerinden oluşmuştur.

Fotoğraf 5: Cicim Heybe Örneği (Kaynar, 2008)

Gözlemin yapıldığı yer	**:** Eymir Köyü / Zara
Ürünün sahibi	**:** Zeki Şimşek
Ürünü dokuyan kişi	**:** Bilinmiyor
Gözlemin yapıldığı tarih	**:** 30.05.2008
Ürünün dokunduğu tarih(tahmini):	1970
Oluşturulan ürün-eşya	**:** Heybe
Hangi amaçla yapıldığı	**:** Kullanım
Ürünün boyutları	**:** 45 x 100 cm.
Kullanılan iplik türleri	**:** Yün
Kullanılan renkler	**:** Beyaz, siyah, kırmızı, sarı, turuncu, mavi, yeşil, pembe
Ürüne verilen genel ad	**:** Heybe
Dokumada kullanılan teknikler	**:** Cicim teknikli
Kullanılan motif isimleri	**:** Bereket, sığır sidiği, elibelinde, çengel, pıtrak, küpe, sandık, göz, suyolu

Kompozisyon özelliği: Yekpare biçimde dokunan heybe, nakışlı kısımlarından geriye katlanıp yanlardan dikilmek suretiyle cepler meydana gelmiştir. Tabanda küpe ve sığır sidiği, ağız kısımlarında çengel ve bereket motifleri uygulanan ceplerin dikey yönünde göz motifli suyolu kullanılmıştır. Zemin, baklava görünümü oluşacak şekilde her sırada farklı renklendirilen eşkenar dörtgenlere bölünmüş ve her bir kutunun içi elibelinde motifi ile dolgulanmıştır. "Elibelinde motifi, dişiliğin simgesidir, sadece analık ve doğurganlığı değil, aynı zamanda uğur, bereket, kısmet, mutluluk ve neşeyi de sembolize eder" (Erbek,2002:12). Cepler iki adet şak ile birbirine bağlanmıştır. Yatayda sığır sidiği, dikeyde göz motifli suyolu ile çerçeve içine alınan şak zemini bereket temalı pıtrak, parmaklı sandık ve çengel motiflerinden oluşmuştur.

Fotoğraf 6: Kilim Yaygı Örneği (Kaynar, 2008) Şekil 2: Desen Şeması (Kaynar, 2022)

Gözlemin yapıldığı yer	**:** Eymir Köyü / Zara
Ürünün sahibi	**:** Zeki Şimşek
Ürünü dokuyan kişi	**:** Bilinmiyor
Gözlemin yapıldığı tarih	**:** 30.05.2008
Ürünün dokunduğu tarih(tahmini):	1980
Oluşturulan ürün-eşya	**:** Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	**:** Kullanım
Ürünün boyutları	**:** 130 x 250 cm.
Kullanılan iplik türleri	**:** Çözgü: Pamuk, Atkı: Yün
Kullanılan renkler	**:** Kırmızı, turuncu, sarı, siyah, mavi, yeşil, beyaz, gri
Ürüne verilen genel ad	**:** Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	**:** İlikli kilim dokuma
Kullanılan motif isimleri	**:** El-parmak-tarak, kurtağzı, testere dişi

Kompozisyon özelliği: Yatay kompozisyonlu kilim, büyük ve orta büyüklükteki tahtaların sonsuza uzanması şeklinde tasarlanmıştır. Tahtalar arasındaki geçiş su yolu (testere dişi) ile sağlanmıştır. Büyük tahtalar yatay eksende çift mihrap görünümünde olup, yan yana el-parmak-tarak motiflerinin ötelemeli yerleşiminden meydana gelmiştir. Orta büyüklükteki tahtalar ise farklı sayılarda ve düzensiz dağılım gösteren kurtağzı motifleri ile bezenmiştir.

Fotoğraf 7: Cicim Yaygı Örneği (Kaynar, 2008) Şekil 3: Desen Şeması, (Kaynar, 2022)

Gözlemin yapıldığı yer	**:** Gümüşçevre Köyü / Zara
Ürünün sahibi	**:** Elif Duyar
Ürünü dokuyan kişi	**:** Bilinmiyor
Gözlemin yapıldığı tarih	**:** 30.05.2008
Ürünün dokunduğu tarih(tahmini):	1985
Oluşturulan ürün-eşya	**:** Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	**:** Kullanım
Ürünün boyutları	**:** 150 x 350 cm.
Kullanılan iplik türleri	**:** Yün
Kullanılan renkler	**:** Kırmızı, turuncu, sarı, siyah, mavi, yeşil, beyaz, pembe, mor, kahverengi
Ürüne verilen genel ad	**:** Cicim Yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	**:** Düz dokuma ve cicim teknikli

Kullanılan motif isimleri: Bereket, suyolu, sığır sidiği, saç bağı, ejder, göz, pıtrak, çengel
Kompozisyon özelliği: Yatay kompozisyonlu kilim, farklı büyüklükteki tahtaların sonsuza uzanması şeklinde tasarlanmıştır. Zemin, çengel motifli suyolu ile çerçeve içine alınmıştır. Tahtalar arasındaki motif dağılımları düzensiz olup, bereket, sığır sidiği, saç bağı, ejder, göz, pıtrak ve çengellerle bezenmişlerdir. Küçük ve büyük olmak üzere iki adet bordür ile çevrelenmiştir. Bordüre ayrı bir zemin rengi seçilmemiştir. Farklı renkli tahtalar bordürde devam etmektedir. Motif olarak yörede sıklıkla kullanılan su yolu motifi ile kullanılmış, su yolu motifinin boşluklarını ise "S" şeklinde çengel motifleri ile dolgulanmıştır. Çengel motifi

ayrıca tahtaları birbirinden ayıran siyah zeminli kontur çizgilerinin üzerine yan yana sıralanmıştır. Tahtaların sıralanmasında sıcak ve soğuk renklerin yan yana uyum içerisinde kullanılması dikkat çekmektedir

Fotoğraf 8: Cicim Yaygı Örneği (Kaynar, 2008) Şekil 4: Desen Şeması, (Kaynar, 2022)

Kompozisyon özelliği: Yatay kompozisyonla farklı büyüklükteki tahtaların sonsuza uzanması şeklinde tasarlanan zemin, çengel motifli suyolu ile çerçeve içine alınmıştır. Tahtalar arasındaki geçişler çengel ve sığır sidiği ile bezenmiş dar bir kuşak görünümündeki şeritlerle sağlanmıştır. Ejder, pıtrak, göz ve bereket

Gözlemin yapıldığı yer	**:** Gümüşçevre Köyü / Zara
Ürünün sahibi	**:** Elif Duyar
Ürünü dokuyan kişi	**:** Bilinmiyor
Gözlemin yapıldığı tarih	**:** 30.05.2008
Ürünün dokunduğu tarih(tahmini):	1985
Oluşturulan ürün-eşya	**:** Kilim yaygı
Hangi amaçla yapıldığı	**:** Kullanım
Ürünün boyutları	**:** 170 x 380 cm.
Kullanılan iplik türleri	**:** Yün
Kullanılan renkler	**:** Kırmızı, turuncu, sarı, siyah, mavi, yeşil, beyaz, mor
Ürüne verilen genel ad	**:** Kilim yaygı
Dokumada kullanılan teknikler	**:** Düz dokuma ve cicim teknikli
Kullanılan motif isimleri	**:** Bereket, göz, pıtrak, çengel, ejder, suyolu

motifleri düzensiz aralıklarla yan yana ötelemeli olarak tahtaları süslemekte kullanılmıştır.

Sonuç

Sivas İli ve birçok ilçesi dokuma kültürü bakımından oldukça zengin sayılmaktadır. Konum olarak göç yollarının üzerinde bulunmasından dolayı tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, tüm bu medeniyetlerin kültürel özelliklerini harmanlayarak kendi öz kültürünü oluşturmuştur. Zara'da halı, kilim ve diğer düz dokumalarıyla ün kazanmış ilçelerinden biridir. Araştırmada incelenen dokumalarda; Anadolu'da sıklıkla kullanılan pıtrak, yıldız, bukağı, su yolu (yörede; testere dişi), ejder, bukağı, kurtağzı, sandık, göz, çark-ı felek, el-parmak-tarak, kurtağzı, su yolu, saçbağı, sığır sidiği, çengel, pıtrak gibi motiflerden çeşitli kompozisyonlar oluşturulmuştur. Bu ürünlerde en çok kullanılan renkler siyah, sarı, mor, pembe, yeşil, beyaz, kırmızı, mavi, gri, turuncudur. 2,3,4 ve 6. Örneklerde kenarlarda sık motifli cicim, ortada seyrek motifli cicim tekniği, 1 ve 5 numaralı örneklerde ise ilikli kilim teknikleri ile dokuma yapılmıştır. 2,3 ve 4 numaralı örneklerde cicim tekniği ile birlikte, desen sınırlarını oluştururken alternatif kaydırmalı zili tekniği de uygulanmıştır. 2,5,6 ve 7 numaralı örneklerde tahta adı verilen enine farklı renk ve kalınlıktaki çizgiler üzerinde motiflerle desenler oluşturulmuştur. Dokumalarda siyah, sarı, mor, pembe, yeşil, beyaz, kırmızı, mavi, gri, turuncu renkler ve pıtrak, yıldız, bukağı, testere dişi, ejder, bukağı, kurtağzı, sandık, göz, çark-ı felek, çengel, su yolu (sığır sidiği), koçboynuzu, küpe, pıtrak, elibelinde, saçbağı gibi Türk motiflerinden oluşan desen kompozisyonları ½ veya ¼ simetri şeklinde uygulanmıştır. Atkı ve çözgü ipleri yörede yetişen koyunlardan elde edilen, el eğirmesi yün ipliklerden oluşmaktadır. El sanatlarının yok olmasına neden olan, ucuz işçilik, köyden kente göç, sanayiinin hızlı gelişimi, düz dokuma üretiminin oldukça azalmasına neden olmuştur. Ekonomik nedenlerle yok olan sanatlarımız, bazı devlet ve özel kuruluşlar ile üniversitelerde kültürel kaygılardan dolayı yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Kaynaklar

Ateş, M. [t.y.]. Türk Halıları Motiflerin Sembollerin Dili, Nevşehir: Ema Kağıtçılık Matbaacılık Ltd., s. 25-74.

Aydın, Ö. (2020). Türk Halıcılığı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Bilgili, N. (2014). Türklerin Kozmik Sembolleri Tamgalar, İstanbul: Hermes Yayınları, s. 25-28.

Birol, A, DERMAN ÇİÇEK., İnci. (2011). Türk Tezyînî San'atlarında Motifler, İstanbul: Kubbealtı Neşriyâtı. s.101.

Deniz, B. (2000). Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s.191.

Deniz, B. (2005). "Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları". Sanat Tarihi Dergisi Sayı/ Number: XIV-1 Nisan/ April 2005, S.79-103

Er, B. (2019). "Motif, Renk ve Kompozisyon Özellikleri Bakımından Sivas İli Zara İlçesi Becekli Köyü Duvar Halıları". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12 Sayı:63 Nisan 2019 www.sosyalarastirmalar.com Doi: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3244 adresinden erişildi.

Erbek, M. (2002). Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gezgin, D. (2010). Bitki Mitosları. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Güven, Ö. (2015). "Zara (Sivas) Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar" . Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 67. https://dergipark.org.tr/en/pub/iutded/issue/17079/178738 adresinden erişildi.

Görgünay Kırzıoğlu, N. (1995). Altay'lardan Tuna Boyu'na Türk Dünyası'nda Ortak Motifler, Ankara.

Oduncu, M. ve Bşk. (2017). "14 -17. Yüzyıllar Arasında Anadolu'ya Gelen Türk Göçleri ve Anadolu'nun Doğusunda Meydana Gelen Demografik Değişmeler". Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi. (S.12) C.5 / S.51-76 . https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/324074 adresinden erişildi.

Parla, T. ve Bşk (1982). Yurt Ansiklopedisi, IX, İstanbul, 1982.

Subaşı, E. (2006). Sivas ili Divriği, Hafik ve Zara Yöresi Kilimleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncüyıl Üniversitesi, Van

Sümer, F. (T.Y.).Anadolu'da Türk Halıcılığı'na Dair En Eski Tarihi Kayıtlar. s. 49-50

Tural S. (T.Y.). İlmek'e Yansıyan Şiir:Halı-Kilim, s. 38.

http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Bulut%20ve%20Basit%20Geometrik%20Motifler.pdf Erişim: 07.02.2021

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

EXAMINATION OF SOME FLAT WEAVING SAMPLES (RUG, CICIM, ZILI) FROM ZARA DISTRICT

Hülya Kaynar, Emine Tonus

ABSTRACT

In this study, plain weavings of Zara district of Sivas province, which is one of the important centers of weaving, were investigated.. Plain weavings from Kirkitli weavings group are woven in four different techniques as kilim, cicim, zili and sumac. Each technique has its own sub types. Weaving culture is one of our handicrafts that is on the verge of disappearing. Due to many reasons, today weaving has decreased to almost non-existence. In order to reflect the characteristics of the region, the few weaving samples remaining in the region were recorded and this research was needed order to contribute to the region and Turkish culture. The most weaving villages in the district were determined by the Director of the Public Education Center of Zara District. In the scope of the research; The study was carried out on 7 plain weaving samples found in Ekinli, Eymir and Gümüşçevre villages. The pattern scheme of the examined weavings, the meanings of the motifs were determined, the weaving techniques were analyzed, and the patterns of some weavings were drawn on the computer so that they could be re-woven. Detailed drawings were made by choosing samples from earrings, elibelinde and fertility motifs, which are among the most used motifs. Various compositions have been created by using motifs, which is frequently used in Turkish rug weavings such as pıtrak, star, bukağı, sawtooth, dragon, bukağı, dovetail, chest, eye, wheel of fortune, hand-finger-comb, dovetail, waterway, hair tie, cattle piss, hook, pıtrak. The most used colors in these products are black, yellow, purple, pink, green, white, red, blue, gray and orange. Cheap workmanship, migration from the village to the city, rapid development of the industry, which caused the extinction of handicrafts, caused a significant decrease in flat weaving production. Our arts, which have disappeared due to economic reasons, are tried to be kept alive by some state and private institutions due to cultural concerns.

Keywords: Zara, Sivas, kilim, weaving, Cicim, Zili